

УДК 347.78.01

ЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Качуровський В.В., здобувач
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України

Стаття присвячена дослідженню особливостей здійснення особистих немайнових прав інтелектуальної власності. Здійснення таких суб'єктивних цивільних прав розглядається в рамках основних умов, сформульованих автором.

Ключові слова: здійснення, авторство, особисті немайнові права, дієздатність, реалізація, умови здійснення.

Стаття посвящена исследованию особенностей осуществления личных неимущественных прав интеллектуальной собственности. Осуществление таких субъективных гражданских прав рассматривается в рамках основных условий, сформулированных автором.

Ключевые слова: осуществление, авторство, личные неимущественные права, дееспособность, реализация, условия осуществления.

Kachurovskiy V.V. IMPLEMENTATION MORAL (NON-PROPERTY) RIGHTS OF INTELLECTUAL PROPERTY

The article investigates peculiarities of moral rights of intellectual property. Implementation of subjective civil rights is seen as part of basic conditions set out by author.

Key words: implementation, authorship, moral rights, capacity, sales, implementation conditions.

Постановка проблеми. Важливим для розуміння динаміки особистих немайнових прав інтелектуальної власності є процес їх здійснення. При цьому ми підтримуємо позицію Р.О. Стефанчука, відповідно до якої процес динаміки суб'єктивного цивільного права повинен носити назву саме «здійснення» [1, с. 144]. Адже річ у тому, що аналіз чинної літератури та законодавства дає нам підстави стверджувати, що в цьому контексті немає єдиної думки. Найбільш часто поняття «здійснення» суб'єктивного цивільного права змішують із поняттям його «реалізації». На нашу думку, поняття «здійснення» повинно стосуватися суб'єктивних цивільних прав, тоді як поняття «реалізація» стосується правомочностей як складових частин суб'єктивного цивільного права. Адже здійснення суб'єктивного цивільного права відбувається через і внаслідок реалізації конкретного повноваження, конкретної правової можливості, які закладені у змісті цього права. І як правильно відзначав В.П. Грибанов: «Здійснення ж суб'єктивного цивільного права є реалізація цих можливостей» [2, с. 44]. Також слід звернути увагу і на те, що в науковій літературі доволі часто допускають і іншу семантичну неточність. Зокрема, деякі автори безпідставно поєднують поняття «реалізації» повноваження із поняттям «реалізації» правової норми. Так, наприклад, Н.І. Мірошнікова, яка розглядає питання здійснення суб'єктивних цивільних прав, не тільки неправильно іменує цей процес поняттям «здійснення», але й визначає певні форми «реалізації суб'єктивного права», такі як: дотримання, застосування правових норм, використання права, виконання юридичних обов'язків; застосування правових норм, виконання, дотримання суб'єктивних прав, здійснення суб'єктивних обов'язків, утримання від заборонених дій [3, с. 12]. Але такий підхід автора є неправильним, оскільки вказані форми є формами реалізації норм права (в об'єктивному розумінні), а не суб'єктивного права [4, с. 388].

Ступінь розробленості проблеми. Дослідження особистих немайнових прав знайшли своє відображення у працях таких радянських науковців: О.П. Вілейти, М.В. Гордона, М.К. Почанського, В.І. Серебровського, К.А. Флейшица

та ін. Питання особистих немайнових прав інтелектуальної власності також розглядалися у наукових працях відомих українських та зарубіжних учених-правників, зокрема: В.В. Луца, М.М. Малєїної, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, О.М. Піцан, В.О. Калятіна, З.В. Ромовської, О.Д. Святоцького, О.П. Сергєєва, Р.О. Стефанчука, Г.В. Чурпіти, Р.Б. Шишки, Ш.Т. Тагайназарова, Б.Р. Расулова та інших.

Мета статті полягає у формуванні нових поглядів на здійснення особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Здійснення суб'єктивного цивільного права – завершальний етап правового регулювання, і, як правильно відзначається в науковій літературі, саме таким чином абстрактна можливість (правоздатність) перетворюється спочатку в конкретну можливість (суб'єктивне право), а потім і в реальну дійсність (здійснення права) [5, с. 6–8].

В силу ст. 12 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [6] учасники цивільних правовідносин вільно, на власний розсуд розпоряджаються своїми цивільними правами, що по суті означає закріплення в ЦК України принципу, «що не заборонено законом, то дозволено». Згідно з цим учасники цивільних правовідносин можуть на власний розсуд здійснювати суб'єктивні цивільні права або не здійснювати їх. Визначаючи вільне здійснення особою цивільних прав, закон встановлює для цього низку гарантій.

Розглянемо гарантії, які стосуються здійснення особистих немайнових прав інтелектуальної власності. По-перше, закон встановлює, що нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом. По-друге, закон встановлює презумпцію добросовісності та розумності здійснення особою свого цивільного права, що діє до того часу, коли інше не буде встановлено судом.

Отже, визначаючи методологічні засади нашого наукового дослідження, ми вважаємо, що поняття «здійснення суб'єктивного цивільного права» слід розуміти, як усі можливі види поведінки носія відповідного суб'єктивного цивільного права, які спрямовані як на реалізацію окремих

повноважень, що складають зміст даного права, так і на здійснення даного права в цілому, що може відбуватись у визначеній у законодавстві формі. Таке визначення, на нашу думку, є загальнотеоретичним та універсальним, оскільки може бути застосоване до будь-якої групи суб'єктивних цивільних прав, у тому числі і до особистих немайнових прав інтелектуальної власності. Водночас здійснення суб'єктивного цивільного права не може відбуватись спонтанно, хаотично та безсистемно. І тому законодавець ставить певні вимоги, які є обов'язковими для врахування при здійсненні того чи іншого права. Так, аналізуючи чинне законодавство та доктрину цивільного права на предмет динаміки суб'єктивного цивільного права, М.О. Стефанчук обґрунтовано доводить, що здійснення суб'єктивних цивільних прав можливе та повинно відбуватися за таких основних умов: 1) особа повинна бути наділена необхідною цивільною правоздатністю; 2) особа повинна бути наділена необхідним обсягом цивільної дієздатності; 3) поведінка щодо здійснення своїх цивільних прав повинна відповідати принципам здійснення суб'єктивних цивільних прав [7, с. 11].

Поняття «правоздатності фізичної особи», яке закріплене ст. 25 ЦК України, є категорією виключно юридичною та означає здатність фізичної особи мати цивільні права та обов'язки. За своїм характером правоздатність фізичної особи визначається, як передумова до володіння тими чи іншими цивільними правами та обов'язками, і лише реалізувавши свою правоздатність, фізична особа може набути тих чи інших суб'єктивних цивільних прав чи створити для себе певні цивільні обов'язки.

Згідно зі ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Згідно з ч. 2 ст. 25 ЦК України момент виникнення правоздатності пов'язується з фактом народження дитини, а відповідно до ч. 4 ст. 25 ЦК України правоздатність фізичної особи припиняється в день її смерті.

Отже, правоздатність суб'єкта особистих немайнових прав інтелектуальної власності виникає з моменту народження та обмежена його смертю.

Другою умовою здійснення особистих немайнових прав, як різновиду суб'єктивних цивільних прав фізичної особи, є наявність в останньої необхідного обсягу цивільної дієздатності. Аналізуючи поняття «цивільної дієздатності», слід відмітити, що відповідно до ст. 30 ЦК України зазначається, що цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Варто підкреслити, що право на творчість не обмежене у віці і тому не збігається з загальною цивільною дієздатністю, яка відповідно до ст. 11 ЦК України настає по досягненні громадянином України 18-річного віку. У такому віці він має право вчиняти будь-які правові дії. Для створення твору літератури, мистецтва, промислового зразка чи для винаходу досягнення цього віку не вимагається. Відомо немало творів мистецтва,

художньої літератури, досить цінних винаходів, оригінальних технічних пристроїв, авто-марок яких є діти.

Неповнолітні творці будь-яких творів літератури, мистецтва, об'єктів промислової власності наділяються тими самими правами, що й їхні повнолітні колеги. Вони мають право авторства, право на ім'я, на винагороду за використання їхніх творів чи об'єктів промислової власності та інші права та пільги [8, с. 572–573].

Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать суб'єктам права інтелектуальної власності, які набули свого статусу в результаті створення або державної реєстрації прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Особливості набуття права інтелектуальної власності, тобто визначення моменту (юридичного факту), з якого особа набуває статусу суб'єкта права інтелектуальної власності, залежить від особливостей об'єкта права інтелектуальної власності.

Фізична особа визнається суб'єктом авторського права з моменту створення твору (втілення в об'єктивну форму). Набуття статусу суб'єкта суміжних прав, залежно від об'єкта правової охорони, законодавець пов'язує з двома підставами: по-перше, право інтелектуальної власності на виконання, передачу (програму) організації мовлення виникає з моменту її першого здійснення; по-друге, право інтелектуальної власності на фонограму чи відеограму виникає з моменту її вироблення. Набуття статусу суб'єкта авторського права, так само як і суміжних прав, не вимагає вчинення формальних дій щодо реєстрації відповідних прав у державних органах [9, с. 11–12].

Аналізуючи чинне законодавство, особисті немайнові права на об'єкти права промислової власності виникають із моменту державної реєстрації таких прав.

Враховуючи те, що створення твору не завжди виступає єдиною підставою виникнення права інтелектуальної власності, ми пропонуємо розрізняти момент створення твору та момент виникнення майнових прав інтелектуальної власності. Це обумовлено тим, що особисті немайнові права в будь-якому випадку виникають у творця з моменту створення об'єкта інтелектуальної власності та вираження його в об'єктивній формі. Тому незалежно від творчої праці виникнення особистих немайнових прав має пов'язуватись зі створенням твору, а не дотриманням будь-яких формальних процедур.

Останньою умовою здійснення особистих немайнових прав інтелектуальної власності є поведінка щодо здійснення таких прав, яка повинна відповідати принципам здійснення суб'єктивних цивільних прав.

Водночас необхідно підкреслити, що здійснення учасниками цивільних відносин своїх цивільних прав є обмеженим, оскільки межі здійснення цивільних прав визначені законом (статті 13 і 14 ЦК України).

Висновки. Таким чином, здійснення особистих немайнових прав інтелектуальної власності – завершальний етап правового регулювання, в якому абстрактна можливість (правоздатність) перетворюється спочатку в конкретну можливість (суб'єктивне право), а потім і в реальну дійсність (здійснення права). По суті здійснення особистих немайнових прав інтелектуальної власності має відповідати принципу, «що не заборонено законом, то дозволено».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р.О. Стефанчук; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К. : КНТ, 2008. – 626 с.
2. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2000. – 411 с.
3. Мирошникова Н.И. Механизм осуществления субъективных гражданских прав: учеб. пособие. – Ярославль: ЯрГУ, 1989. – 83 с.
4. Скакун О.Ф. Теория держави і права: підручник. – Харків, Консум, 2001. – 656 с.
5. Максименко С.Т. Осуществление гражданских прав

- и исполнение обязанностей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.712 / Саратовский юрид. ин-т. – Саратов, 1970. – 17 с.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 46.
7. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2006. – 20 с.
8. Цивільне право України: підручник: У 2-х кн. / Д.В. Боброва, О.В. Дзери, А.С. Довгерт та ін.; Заред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 864 с.
9. Мироненко Н.М. Поняття суб'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації / Н.М. Мироненко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 2. – С. 11–24.

УДК 347.918.2

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕТЕЙСЬКОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ

Котвяковський Ю.О., старший викладач
кафедри правосуддя
Сумський національний аграрний університет

Стаття присвячена дослідженню правової природи та характерних особливостей і проблемних питань щодо розгляду майнових спорів системою третейських судів України. Відповідно до цього автором проведено порівняльний аналіз основних стадій третейського розгляду та стадій розгляду цивільних та господарських справ державними судами. На цій основі проаналізовано проблемні питання, пов'язані з укладанням третейської угоди, обмеженням компетенції третейського суду, формуванням персонального складу третейських суддів та особливостей доказування в третейському судочинстві.

Ключові слова: третейський суд, третейська угода, регламент третейського суду, докази, третейське рішення.

Статья посвящена исследованию правовой природы и характерных особенностей и проблемных вопросов рассмотрения имущественных споров системой третейских судов Украины. В соответствии с этим автором проведен сравнительный анализ основных стадий третейского разбирательства и стадий рассмотрения гражданских и хозяйственных дел государственными судами. На этой основе проанализированы проблемные вопросы, связанные с заключением третейского соглашения, ограничением компетенции третейского суда, формированием персонального состава третейских судей и особенностей доказывания в третейском судопроизводстве.

Ключевые слова: третейский суд, третейское соглашение, регламент третейского суда, доказательства, третейское решение.

Kotviakovskiy Yu.O. ARBITRATION FEATURES OF CIVIL AND COMMERCIAL CASES

The article investigates the legal nature and characteristics of the issues concerning of property disputes through the arbitration system of Ukraine. Accordingly the author performed the comparative analysis of the main arbitration, civil and commercial affairs stages by state courts. Based on this analysis the issues of the arbitration agreement, limited jurisdiction of arbitration, staffing of arbitrators and proof features of arbitration proceeding were analyzed.

Key words: arbitration, arbitration agreement, arbitration rules of court, evidence, arbitration decision.

Постановка проблеми. Ефективність функціонування сучасного цивільного обороту залежить не лише від його досконалого правового регулювання, а й від створення ефективного механізму захисту прав та охоронюваних законом інтересів як фізичних, так і юридичних осіб.

Безумовно, основний тягар такого захисту покладено на державну систему судів. Водночас практика показує, що значна частина таких справ могла б бути успішно розглянута без втручання в майнові правовідносини державних судів. Такою структурою, яка змогла б на основі виключної демократичності, оперативності, простоти процесуальних процедур розглянути цивільні і господарські справи, є система третейських судів, які історично мали і мають місце в Україні. При цьому третейські суди жодним чином не конкурують із державною системою судів. Їх функція полягає у забезпеченні оперативного розгляду майнових спорів на засадах компромісу.

Не дивлячись на здавалося б привабливість третейського порядку вирішення цивільних та господарських спорів, де предметом спору є майно, третейське судочинство так і не отримало на сьогодні свого широкого розповсюдження в Україні, що, з одного боку, свідчить про недовіру людей до такої форми розгляду спорів, а з іншого – про недосконалість нормативної бази та відсутність підготовлених кадрів.

Стан дослідження. Проблеми третейського судочинства були предметом наукових досліджень Ю.Д. Притики, С.О. Юлдашева, В.В. Комарова, М.М. Ясинка, О.Ю. Скворцова, О.М. Циганової, С.А. Курочкина, О.І. Зайцева, М.О. Попова, О.О. Виноградової, В.О. Гавриленка, Г.В. Севастьянова, Р.М. Гімазова, С.Ж. Солових, Р. Давида та інших.

Метою статті є дослідження особливостей процедури третейського розгляду цивільних і господарських справ та з'ясування її характерних ознак з формуванням на цій основі пропо-